

LITTERATUR

DANMARKS HISTORIA FÖR SVENSK LÄSEKRETS

Av lektorn, docent HUGO VALENTIN, Uppsala

Mer än kanske någonsin förut vilja de nordiska folken nu lära känna varandra för att förstå varandra, lära av varandra och stödja varandra. Orsakerna ligga i öppen dag och behöva knappast anföras. Hur närbesläktade i andlig måtto dessa folk äro, trots allt, som skiljer dem åt, har först under kriget gått upp för mången. Även den som skriver dessa rader, kan vittna därom. Efter långvarig och ganska intensiv beröring med olika landsflyktiga representanter för Kontinentaleuropas många nationer och med flyktingar från nordiska länder kom jag till slut att betrakta de senare såsom tillhörande ett och samma, låt vara starkt differentierade folk, det nordiska. Till den grad närbesläktade i andlig måtto framstå de, betraktade mot kontinentaleuropeisk bakgrund. »Århundradens kulturarbete», har en svensk historiker sagt, »har skapat en likformighet i de nordiska levnadsvillkoren, som årtionden eller århundraden av söndring ej förmått att uppriva».

Den på Föreningen Nordens initiativ föranstaltade ömsesidiga granskningen genom sakkunniga av nordiska läroböckers framställning av Nordens historia utgör ett betydelsefullt led i strävandet efter internordisk förståelse, grundad på intimare bekantskap folken emellan. Granskningsnämnderna, som började sitt arbete redan flera år före kriget, inskränkte sig nämligen inte till att förorda avlägsnandet av allt ur vetenskaplig synpunkt ovederhäftigt stoff, som ännu dröjt kvar i en del läroböcker, ibland hämtat ur medeltida agitationslitteratur, och av alla affektbetonade framställningar av svensk-danska, svensk-norska eller dansk-norska konflikter. (Den läroboksförfattare eller historielärare, som vid skildringen av dessa tillgriper argument, vid vilka häfta något av de lidelser, dessa händelser på sin tid väckte, skulle givetvis göra bäst i att med det snaraste fördjupa sina kunskaper i ämnet.) Men granskningsnämnderna förordade också utvidgning och fördjupning av kurserna i syfte att göra eleverna verkligt förtrogna ej blott med det samnordiska stoffet och de samnordiska synpunkterna utan även med det väsentliga och karakteristiska i de nordiska ländernas historia. Även den som till fullo sympatiserar med syftet, måste dock säga sig, att det på grund av svårigheterna att medhinna skolkurserna säkerligen torde bli si och så med detta programs realiserande i praktiken.

Desto viktigare ter det sig därför, att den bildade allmänheten har tillgång till litteratur, lämplig att tjäna som introduktion i de nordiska ländernas historia. Ingvar Anderssons »Sveriges historia», som ursprungligen skrevs för dansk publik, var ur denna synpunkt ett

pionjärarybete. (Se Sv. T. 1944, s. 163 ff.) Det har nu följts av John Danstrups »slösande rikt och levande illustrerade» verk — förlagsreklamens icke överdrivna ord — Danmarks historia I, II (A. b. Allhems förlag, Malmö 1946, 17:50 kr. per del). Som nästa nummer i serien annonseras Norges historia av lektor J. F. Ording samt Finlands historia av rektor Eirik Hornborg och fil. mag. Runar Urbans.

John Danstrup tillhör Danmarks yngre och säkert också mest lovande historiker. Under den danska ockupationens sista år vistades han i Lund, vid vars universitet han tjänstgjorde. Han lärde så känna den svenska publik, för vilken han skrivit sitt verk.

Det åskådningssätt, som uppbär detta, är närmast det, som karakteriserar Erik Arup och kretsen kring honom: de ekonomiska synpunkterna på utrikespolitiken — ej minst handelsvägarnas betydelse — betonas starkt och spela den dominerande rollen vid förklaring av inrikespolitiska förlopp och, naturligtvis, socialhistoriska fenomen, vilka ju pläga uppträda under allehanda masker. Ett stort rum intar kulturhistorien, inklusive den danska konstens och skönlitteraturens historia. Att låta allt detta sammansmälta till en enhet, som ger de olika epokerna deras egen melodi, har tydligen varit författarens strävan. Ett lands historia bör ju, såsom Ingvar Andersson uttryckt saken, »innesluta alla krafterns spel», icke bestå av sidoordnade »historier». Men den svenske historikern, som t. o. m. lyckats med konststycket att på ett organiskt sätt infoga Berwalds »Sinfonie singulière» i skildringen av »restaurationstidens» Sverige (1809 till seklets mitt) har givetvis bättre än sin unga danska kollega kunnat bemästra de svårigheter, det här gäller att övervinna.

Med gamla klichéer och värderingar göres rent hus. De danska kungarna av oldenburgska ätten behandlas så gott som undantagslöst med ringa respekt, även de som länge betraktats som idoler. Om Kristian IV, Danmarks mest populära konung före Kristian X, heter det, att han saknade djupare insikter men i gengäld hade höga tankar om sin förmåga, »var en stor älskare av livets materiella goda, särskilt knubbiga flickor, i hög grad en jovialisk karaktär. Men samtidigt var han innerst inne rå och brutal, och hans styrka i farofyllda situationer stod icke rycken i politiken och privatlivet.» Den bedrövligaste av dem alla, den sinnessjuka Kristian VII, karakteriseras som den helt säkert intelligentaste av de danska envåldskungarna. Den siste oldenburgaren, Fredrik VII, skildras som »en svagare upplaga av Kristian IV, en flärdfri tjockis med ovederhäftig läggning och en jovialisk lögnaktighet, uppfylld av sin egen betydelse».

Det ligger under sådana förhållanden i sakens natur, att Danstrups skildring av Danmarks historia ej blir dess konungars. Man kan tillägga, att den ej heller blir andra dominerande mäns, varken under det högaristokratiska jorddrottsväldets stora tid före 1660 eller de faktiskt regerande ämbetsmännens under den kungliga absolutismens tidevarv. Författaren förnekar visserligen ingalunda det personliga roll i historien, ja ägnar vissa framstående statsmän och deras insatser påfallande stor uppmärksamhet — från ärkebiskop Eskil, vars storhet som kyrkoledare framhävs på ärkebiskop Absalons bekostnad,

till 1900-talets delvis högtbegåvade politiker inklusive motståndsrörelsens ledare på 1940-talet. En rad levande, ibland något självsväldigt gjorda personkaraktistiker vittnar om hans intresse för det individuellt mänskliga. Men han har samtidigt öppen blick för hur bunden människan dock alltid är till sin miljö och av de materiella krafter, vilkas både herre och tjänare hon är. Mången monark eller statsman nedom tronen, som alltjämt brukar tecknas som en dominerande ledare, ter sig i modern historisk belysning mer som ett redskap för härskarskiktet — *a tool*, för att begagna titeln på en bekant engelsk Hitlerbiografi — än som en fritt skapande ande.

Intrycket av levande liv förstärkes genom mängden av väl valda plancher, som försetts med ofta fyndiga och slående texter, varigenom framställningen kompletteras och växelverkan skapas mellan bilden och den berättande framställningen. Mängden av ypperliga porträtt av kungar och aristokrater från renässansens och barockens tid fylla den svenske läsaren med avundsblandad glädje. Mer reserverad kan man däremot ställa sig till de många reproduktionerna av det under 1800-talets senare hälft florerande romantiska historiemåleriet, vilka hämtats från tavelinsamlingarna i Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborgs slott. Man behöver ej vara särskilt snobbistisk för att brista i entusiasm inför detta slags tavlor, som också är tämligen rikligt företrätt hos oss, t. ex. genom »Valdemar Atterdag brandskattar Visby» och »Erik XIV och Karin Månsdotter». Den historiska verklighet de återge, verkar föga övertygande, låt vara att de kunna vara intressanta som bidrag till karakteristiken av målaren och hans tidevarvs egen historiesyn, såsom exempelvis Otto Baches av Marsk-Stig-visorna och väl också av Ingemanns roman »Valdemar Seir» inspirerade »De sammansvurna rider från Finderup efter mordet på Erik Klipping år 1286».

När det nu gäller att skildra Danmarks historia för svenskar, som i regel veta föga mer därom, än vad som dröjt kvar från skolundervisningen, vilken dessutom av läroböckerna att döma haft ganska litet med väsentligheter att skaffa, gäller givetvis Goethes bekanta vishetsregel, att mästerskapet visar sig i begränsningens konst. Det gäller icke att skriva en populär handbok i dansk historia utan en levande framställning, där nuets Danmark framstår som en produkt av det förgångna och där strålkastarbelysningen faller särskilt rikt över de partier, som äro betydelsefulla antingen ur denna synpunkt eller för att de te sig intressanta just för svensk publik. I sistnämnda hänseende förtjänar givetvis de epoker särskild uppmärksamhet, då de båda folken i skickesediger växelverkan mest inverkat på varandras öden, ej minst den tid, då kampen stod om det skandinaviska territoriet, som efter Gustav Vasas befrielsekrig skiftats mellan de båda nordiska rikena på ett sätt, som ur svensk synpunkt kom att te sig allt mer otillfredsställande. I och med att Brömsebroententen av år 1541, som i många stycken pekar fram mot senare tider, bröts år 1563, begynte den olycksaliga strid mellan de nordiska brödras folken, som sent om sider skulle resultera i att stora delar av deras land förlorades till tyskar och ryssar, sedan de framgångsrikt lyckats kom-

Litteratur

pensera varandras krafter i stället för att gemensamt värja sig mot faran från söder och öster. Hela denna epok, som innefattar både Sveriges mot Danmark riktade holstein-gottorpska politik och den mot Sverige riktade dansk-ryska inringningspolitiken, är full av historiska problem, som en svensk läsekrets gärna skulle vilja se skildrade ur danska synpunkter. Författaren har emellertid valt att ägna hela andra bandet åt tiden efter 1814 och skildra tiden dessförinnan relativt kortfattat. Ehuru det givetvis är riktigt att vidga och fördjupa framställningen, när denna närmar sig nuet, undrar man dock, om det ej varit lyckligare, om författaren gjort den utförliga framställningen av Danmark under ockupationsåren mindre bred för att kunna ägna mer uppmärksamhet åt nyssnämnda epok.

Vad anmälaren emellertid saknar mest är frånvaron av problemdiskussion i egentlig mening. Det vore ett stort misstag att tro, att den bildade allmänheten icke skulle intressera sig härför, helst som modern dansk historievetenskap är i hög grad levande ej minst tack vare Arups djärva teorier och de diskussioner, som föranletts av dem. Författarens egna ställningstaganden till olika frågor kommer att sakna nödig relief, då själva problematiken icke antytts. Det hade icke behövts någon lärd apparat för att låta läsarna blicka in i historikernas verkstad. Det hade varit tillräckligt med några sammanfattande överblickar här och var över den moderna danska historievetenskapens stridsfrågor, i den mån de röra centrala historiska problem. Några källkritiska glimtar à propos olika danska krönikor och några antydningar — under Kristian Erslevs porträtt — om den moderna historieskrivningen kontra den idealistiskt-romantiska kunna ej ersätta det saknade.

Men författaren har lyckats i det väsentliga: han har åstadkommit ett instruktivt, delvis fascinerande verk. Det slår läsaren, hur händelserik och dramatisk Danmarks historia ter sig, ej minst under de sista hundra åren, en tid, som hos oss förflutit relativt lugnt, åtminstone ytligt sett. Sveriges förvandling under några få decennier från fattig agrarstat till rik, modern industristat, från »ämbetsmannastat» till »folkhem», innesluter förvisso mycket av spänning och överraskning, men de dramatiska ögonblicken äro onekligen flera i Danmarks historia under motsvarande tid. Och medan vår senare politiska historia ofta, åtminstone för det ungdomliga sinnet, kan te sig dominerad av krassa nyttosynpunkter, så faller ljuset från idéernas värld åtminstone vid två tillfällen över den danska: då nationalliberalerna vid 1800-talets mitt grepo makten till danskhetens försvar och då motståndsmännen den 29 aug. 1943 trädde i spetsen för nationen.

Likheten mellan svensk och dansk stats- och samhällsutveckling frestar läsaren till ständiga, ofta givande jämförelser men också olikheterna. De senare ha givetvis minskats genom det svenska och danska samhällets demokratisering och genom statsskickens parlamentarisering. Att detta på det hela taget slagit väl ut i Sverige med dess månghundraåriga konstitutionalism förefaller icke överraskande, men väl, att så blivit fallet även i Danmark, vars bönder levde i ofrihet ända till 1788 och där först 1849 enväldet utbyttes mot inskränkt

monarki. Ej minst har erfarenheten från mellankrigstidens Europa visat, hur svårt demokrati och parlamentarism ha att trivas bland folk, som icke under en flerhundraårig historias förlopp lärt sig självstyrelsens konst. Men danskarna ha lyckats, trots de starka motsättningarna — efter det gamla godsägareväldets definitiva fall 1894 — mellan storbönder och småbönder, intellektualistiska huvudstadsradikaler och fackföreningspampar av Staunings typ. Liksom Sverige har Danmark blivit ett medelvägens land, vars folk besitter stor förmåga att harmoniera motsättningar och lämpa sin gamla bonde- och borgarkulturs utveckling efter de nya tidernas krav.

De gamla motsättningarna mellan svenskt och danskt tillhöra det förgångna, men de båda folkens kännedom om varandra är alltjämt bristfällig. Danstrups bok är ett led i strävandena att avhjälpa detta missförhållande. Det är ett samnordiskt intresse, att den vinner vidsträckt spridning i Sveriges land.
